

OBSAZOVÁNÍ DĚKANŮ PŘI KOSTELE SV. BARTOLOMĚJE V PARDUBICÍCH V LETECH 1607–1618¹⁾

Anna SVOBODOVÁ

Zesílené napětí mezi katolíky a protestanty v Čechách od počátku 17. století se projevovalo mimo jiné i zvyšujícím se tlakem pražského arcibiskupa na prosazení katolické bohoslužby na královských komorních panstvích, jímž tehdy bylo i panství pardubické. Arcibiskupa k tomu přímo vyzýval roku 1602 i sám císař Rudolf II. a kromě toho měl nad farami komorních panství postoupeno podací právo. Také císař Matyáš roku 1612, aby podpořil rakatolizační úsilí pražského arcibiskupa, postoupil mu správu všech far na císařských panstvích. A tak se v Pardubice stávaly dějištěm arcibiskupových záměrů při obsazování uprázdněných míst farních správců a obranných manévřů pardubických měšťanů. V desetiletí před vypuknutím stavovského povstání roku 1618 se napětí mezi pardubickou obcí, arcibiskupem a většinou jím dosazených kněží stupňovalo. Měšťany podporovali v jejich vzdoru hejtmani panství, až do roku 1616 všichni protestanti. Teprve s nástupem prvního hejtmana katolické víry nastal obrat.

Obsazování pardubických děkanů podrobně popsal v monumentálních Dějinách Pardubic n. L. Josef Sakař²⁾ a toto téma dále doplnil Petr Vorel.³⁾ Přesto nutno upozornit, že stále nebyla provedena důkladná heuristika této problematiky. Tato studie se proto pokouší rozšířit naše poznatky

1) Tato studie je zkrácenou a částečně upravenou verzí bakalářské práce SVOBODOVÉ, Anny: *Protireformace v Pardubicích mezi Majestátem Rudolfa II. a stavovským povstáním (1609–1618)*, stran 73, obhájené v r. 2006 na Katedře historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice (vedoucí práce F. Šebek). /Pozn. redakce/

2) SAKAŘ, Josef: *Dějiny Pardubic nad Labem III.*, Pardubice 1926 (dále jen SAKAŘ, J.: *Dějiny III.*).

3) VOREL, Petr in: ŠEBEK, František a kol.: *Dějiny Pardubic I.*, Pardubice 1990.

o děkanech při kostele sv. Bartoloměje v Pardubicích v letech 1607–1618 a o pozadí jejich jmenování do funkce. Během tohoto období došlo také ve zmíněném kostele ke kalvínskému obrazoboreckému převratu. V dosavadní literatuře je tento převrat kladen do roku 1617.⁴⁾ Při studiu pramenného materiálu k této studii jsem zjistila, že je výše zmíněná datace chybná a proto se budu níže věnovat také jí.

*

Prvním pardubickým děkanem ze sledovaného období byl **Martin Heřmánek – Chamomillus** (? 1607 – 16. 10. 1610). Do Pardubic nastoupil nejpozději během roku 1607,⁵⁾ což lze doložit listem ze dne 29. 10. 1607⁶⁾ adresovaným pražskému arcibiskupovi, v němž Heřmánek pod své jméno připojil titul pardubický děkan. Není ale vyloučeno, že do Pardubic přišel již na podzim roku 1606, kdy pardubičtí ztratili dosavadního kněze **Adama Chytropea**. Dochovaná korespondence mezi zástupci města, hejtmanem panství, pražským arcibiskupstvím a Českou komorou dokazuje, že výběr nového církevního správce po Adamu Chytropeovi nebyl snadný. Dne 1. 9. 1606 byly z Pardubic odeslány dva dopisy, přičemž jeden z nich byl adresován České komoře. Purkmistr a konšelé města si v něm stěžovali na způsob jednání dosavadního kněze Adama Chytropea. Ten se rozhodl opustit Pardubice, aniž by k tomu podle výše zmiňovaných měl nějaký důvod. Své rozhodnutí sdělil pozdě a tak porušil dohodu při jeho přijímání, neboť „výpovědní lhůta” pro obě dvě strany byla půl roku. Pardubičtí proto požádali Českou komoru o svolení, aby si mohli zvolit sami kněze takového, který by „... kněz pořádný byl a konzistoři dolejší pražskou se řídil a spravoval...”.⁷⁾ Autorem druhého listu byl hejtman pardubického panství Albrecht Pfeferkorn z Ottopachu, který se v něm přimlouval za pardubické, aby si mohli sami vybrat kněze z dolní konzistoře. V dopise dále odkazoval na městské privilegium Viléma z Pernštejna z roku 1512,

4) HREJSA, Ferdinand: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912, s. 513 pzn. č 1; SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 68; ŠEBEK, František a kol.: *Dějiny Pardubic I.*, s. 156.

5) SAKAŘ, Josef v *Dějínách III.*, s. 66 poprvé zmiňuje Heřmánka k roku 1608 a to v souvislosti s duchovní správou ždanické fary, která mu toho roku přibyla.

6) Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Archiv pražského arcibiskupství (dále jen APA), sign. C 151/1d, karton č. 2280.

7) NA Praha, fond Stará manipulace (dále jen SM) sign. P 70/112, karton č. 1651.

podle něhož si pardubičtí mohli dosazovat na faru kněze, kterého si sami zvolili. Poukazoval na fakt, že všechna privilegia měli potvrzena císařem. Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Již 5. 9. 1606 ji poslal oficiál pražského arcibiskupství, který v ní částečně vysvětlil i děkanův náhlý odchod. Adam Chytropeus sám požádal pražského arcibiskupa o přeložení do kolatury žďárské (pravděpodobně do vsi Tachlovic) „*jsa věkem sešlý*”⁸⁾ a k „*menší práci a místu pokojnému*”.⁹⁾ Oficiál jeho přání vyhověl a od sv. Havla (16. 10. 1606) Adama do Tachlovic konfirmoval, aby ušetřil jeho zdraví a pro „*příčinu jistou*”.¹⁰⁾ Co se žádosti o možnost vlastní volby církevního správce týče, zaujal oficiál nesmlouvavé stanovisko: „*...a na to aby fary na kolaturách J. M. C. prázdné nebyli, nýbrž dobrými a pořádnými kněžími opatřeny byli, paměť mám...*”¹¹⁾ a pardubické důrazně upozorňoval, aby se v obsazování děkanství řídili výhradně jeho pokyny. Nevíme přesně, jak tuto odpověď představitelé města přijali, ale zřejmě se nechtěli jen tak vzdát. Dne 11. 9. 1606 totiž putoval do České komory další list od purkmistra a konšelů, v němž byly v krátkosti znovu vylíčeny okolnosti odchodu děkana. Pardubičtí úporně hledali způsob, jak se vyhnout podání kněze vybraného arcibiskupem a když nepomohlo odvolání na privilegia Viléma z Pernštejna, uchýlili se v tomto listu k další výmluvě, kterou byla údajná obava, že by jim mohl být poslán nějaký kněz zdaleka, na jehož přestěhování by město muselo uvolnit finanční prostředky, kterých se nedostávalo, neboť město mělo v tomto roce hodně výdajů – např. stavba nové věže nad radnicí, opravy bašt, bran a mostů. Z tohoto důvodu si již obec vybrala nového děkana sama a to Pavla Bytýšského. Podle vyjádření představitelů města se jednalo o kněze pořádného svěcení arcibiskupského, který navíc působil nedaleko pardubické farnosti, tudíž by jeho přestěhování nestálo mnoho peněz. Žádali proto, aby jim byl konfirmován a podán jako děkan do Pardubic od sv. Havla 1606.

Následující korespondence se bohužel nedochovala a nevíme, jak se celá situace dále vyvíjela a zda do úřadu děkana nakonec Pavel Bytýšský přece jen nastoupil a byl tak předchůdcem Heřmánkovým nebo zda byli pardubičtí nuceni uposlechnout arcibiskupa a do úřadu místo Bytýšského přijmout jím jmenovaného kněze. Jím mohl být právě již tehdy Martin Heřmánek, ale je také možné, že tu krátce působil ještě jiný kněz.

8) Tamtéž.

9) Tamtéž.

10) NA Praha, SM sign. P 70/112, karton č. 1651.

11) Tamtéž.

Josef Sakař se o Martinu Heřmánkovi zmiňoval v souvislosti se ždánickou farou, která mu přibyla roku 1608 ke správě. Dále uvedl, že kněz Martin Heřmánek – Chamomillus z Horšova Týna měl počátky své duchovní správy v Pardubicích klidné. Ale již ze dne 15. 3. 1609 pochází list, který byl adresován pražskému arcibiskupovi,¹²⁾ v němž Heřmánek zopakoval svou žádost o přeložení na jinou farnost, kde nebudou „žádné rozepře“. Podstatu rozepře však děkan nijak nerozvedl. O dva dny později, tedy 17. 3. 1609, byl Martinem Heřmánkem tamtéž odeslán druhý dopis,¹³⁾ ve kterém již svou předchozí žádost specifikoval. Chtěl by, aby ho arcibiskup dosadil na faru v Lysé n. L. Svou prosbu podepřel faktem, že vždy věrně pracoval na straně arcibiskupa a vkládá tudíž velkou naději v jeho kladné rozhodnutí. Pardubičtí se však s jeho odchodem nechtěli smířit. O více než měsíc později, přesněji 27. 4. 1609,¹⁴⁾ totiž purkmistr a konšelé zaslali na arcibiskupství překvapivý dopis, v němž sdělují, že se dozvěděli o rozhodnutí stávajícího děkana přestoupit na faru do Lysé. Vyjádřili lítost nad tím, že by arcibiskup vůbec uvažoval o tom vyzdvihnout ho z pardubické farnosti, neboť se domnívají, že Heřmánkovi k úvahám o odchodu nezavdali žádnou příčinu. Prosí, aby se arcibiskup přiklonil k jejich požadavku, na faru do Lysé poslal nějakého jiného duchovního a děkana ponechal ve městě, proto: „... že nemohouce my bez správce církevního jako ovce bez pastýře býti...“¹⁵⁾ Arcibiskupova odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Již 30. 4. 1609¹⁶⁾ zaslal do Pardubic rozhodnutí o tom, že Martina Heřmánka ponechá na jeho stávajícím místě.

Podstatou oněch „rozepří“, kvůli kterým chtěl Heřmánek z Pardubic odejít, mohl být jeho konflikt se správcem zdejší školy Martinem Vodňanským, který ho při nějaké potyčce zbil. Konšelé se možná děkana nezastali. Heřmánek si totiž na Vodňanského stěžoval až u rektora pražské univerzity, ale ten to, zdá se, považoval jenom za banalitu. Proto zřejmě také arcibiskupská kancelář nakonec záležitost Heřmánkova odchodu anulovala. Na zmíněný incident stručně upozornil v Dějinách Pardubic Josef Sakař¹⁷⁾ s odvoláním na Zikmunda Wintra,¹⁸⁾ který citoval pramen z Archívu Univerzity Karlovy, jímž je dopis rektora Martina Bacháčka z 8. 7. 1609, z něhož se o záležitosti dovídáme.¹⁹⁾

12) NA Praha, APA, sign. C77, Recepta 1610 VIII.–XII., karton 743.

13) Tamtéž.

14) Tamtéž.

15) Tamtéž.

16) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1609, karton č. 4.

17) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 66.

18) WINTER, Zikmund: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách*, Praha 1901, s. 313.

19) Archiv Univerzity Karlovy Praha, sign. A. 13. b. 557. Martin Bacháček poslal dopis pardubickému primasovi. List obsahuje sdělení, že Martin Heř-

Počátkem roku 1610 pražský arcibiskup vykonal vizitaci na farách komorních panství a její výsledky sdělil dopisem z 11. 2. 1610 vrchnímu hejtmanu komorních panství.²⁰⁾ Zvláštní pozornost v listu věnoval pardubickému panství, kde zjistil hned několik závažných nedostatků. Hejtmanu pardubického panství například vytkl, že stále nechává uprázdněnou faru v Jezbořicích a odmítá na ní uvést arcibiskupem poslané kněze. Dále se mu nelíbilo chování lidu vůbec: „*Neb ne obce sami, ale i ti sedláci a lidi robotní ... (chtějí právo) sobě přivlastňovati a dle libosti ledajaké správce voliti chtějí.*”²¹⁾ Jak plyne z citátu, prostí lidé by si nejraději dosazovali na místo faráře koho by chtěli a (jak pokračuje arcibiskup dále) se navíc dokonce odvažují vyhledávat si duchovního v okolních obcích. A jako by to nestačilo, dozvěděl se arcibiskup navíc o nepravostech, které páchal přímo sám pardubický děkan Martin Heřmánek: „*K těm ke všem neřestem i to (jak spraveni jsme) přistoupilo, že pominulých časův kněz Martin Heřmánek, děkan nynější pardubský, zapomenuvší se nad svou povinností, pro samé snadnější své nešlechtnosti provozování od katolické církve se odtrhl a dolejší konzistoři k správě ...(se) poddal. A poněvadž nám to přehlídati možné není, umínili jsme jej před sebe ...(povolat) a pokud by se před námi postaviti a toho se spraviti zanedbal a v tom svém neslušném předsevzetí zůstatí chtěl, jeho toho děkanství zbaviti.*”²²⁾ O chování pardubického hejtmana i děkana poslal arcibiskupovi dne 27. 2. 1610 oznámení také dašický farář Ezechiel Litomyšlský.²³⁾ Jsou to ty samé skutečnosti, které byly uvedeny v arcibiskupově jen o dva týdny starší stížnosti vrchnímu hejtmanovi.

Pro Heřmánka začala být v Pardubicích horká půda. Nakonec jej v polovině října 1610 nahradil, jak níže doložíme, nový děkan. Fakt, že se Martin Heřmánek poddal protestantské konzistoři, uvádí i Sakař ve svých

mánek zaslal výše zmíněnému stížnost, v níž žaluje na správce školy Martina Vodňanského, který ho, ačkoli jemu podřízený, při „některém nedorozumění” zbil. Martin Heřmánek tímto žádal kantorovu nápravu. Bacháček o tom však od nikoho jiného zprávu nedostal, a proto požádal primase, aby do Pardubic povolal inspektory z univerzity, kteří by tento incident měli prošetřit. On sám to chápe tak, že celá věc nebyla tak vážná, jak Heřmánek popisuje, a bitka proběhla při nějakém „veselém kvasu”, takže by se celá záležitost měla urovnat v rámci města. Jestliže ne, očekával o průběhu vyšetřování od primase další zprávy.

20) NA Praha, APA, sign. C1 Emanata 1609–1610, karton č. 5.

21) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1609–1610, karton č. 5.

22) Tamtéž.

23) NA Praha, APA, sign. C77, Recepta 1610 I.–VII., karton č. 744.

Dějínách Pardubic,²⁴⁾ stejně jako Zikmund Winter.²⁵⁾ Sakař dále píše, že se Heřmánek potom navrátil zpět pod arcibiskupskou správu, což však nijak nedoložil.

Situace v Pardubicích se začala přiostrřovat během léta roku 1610. Dne 21. 7. 1610 si pardubičtí nechali purkmistrem a konšely města Hradce Králové „vidimovat“ již připomínanou listinu Viléma z Pernštejna z roku 1512, v níž pardubickým dává městské zřízení. Patrně se již tenkrát vedla nějaká jednání o nástupci Martina Heřmánka na postu pardubického děkana, na který si ovšem chtěli zvolit vlastního církevního správce. Městská privilegia Viléma z Pernštejna pak byla hlavním argumentem, který purkmistr a konšelé používali v boji proti arcibiskupovi a kterým zaštiťovali své právo rozhodovat o obsazení děkanství. Od července 1609 kromě toho platila ustanovení Majestátu Rudolfa II. a dolní konzistoř se dostala pod vliv protestantských stavů (sboru volených defensorů). To samozřejmě vyvolávalo ostré reakce i na straně odpůrců Majestátu.

Dne 11. 8. 1610 byly pražským arcibiskupem do Pardubic odeslány hned dva listy.²⁶⁾ První z nich adresoval purkmistrovi a konšelům. K arcibiskupovu uchu se prý doneslo, že Martinu Heřmánkovi bylo od pardubických „dáno odpuštění“ a že pardubická obec zvolila někoho ze svého středu, aby se vypravil do Prahy a opovážil se zde najít nového církevního správce pro Pardubice, což arcibiskup nepovažoval za vhodné, protože pardubičtí nemají sami ze své vůle co vyzdvihovati kněze z kolatury, která náleží pod jeho správu, navíc, když on sám vůbec neuvažoval o tom, že by kněze z úřadu děkana odvolal. Dále přikazoval, aby byl děkan Martin Heřmánek od obce „nechán na pokoji“ až do doby, než bude arcibiskupem rozhodnuto o dalším postupu. Druhé psaní, které je již adresované pardubickému hejtmanovi, obsahuje v podstatě to samé jako první list. V závěru je hejtman pouze požádán, aby dal obeslat purkmistra a konšely a domluvil jim, aby dotyčného kněze nechali na pokoji, protože na faru nemají žádného podacího práva. Pokud by neuposlechli, byl by nucen použít účinnějších opatření. Postoj samotného Heřmánka je zřejmý z následujícího listu napsaného 18. 9. 1610,²⁷⁾ v němž si arcibiskupovi stěžoval na pardubické, kterak si pokoutně hledají nového kněze a chtějí, aby opustil jejich faru. Požádal proto arcibiskupa o přidělení nové kolatury. Arcibis-

24) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 66.

25) WINTER, Zikmund: *Život církevní v Čechách I., II.* Praha 1895–1896, s. 252.

26) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1605–1610, karton č. 2.

27) NA Praha, APA, sign. C77, Recepta 1610 VIII.–XII., karton č. 745.

kup se tento konflikt rozhodl řešit způsobem, který se dal předpokládat. Dokládá to list adresovaný České komoře ze dne 20. 9. 1610:²⁸⁾ „...*nám jisté a pravdivé zprávy došly, kterak purkmistr a konšelé města Pardubic lidé J.C.M. poddaní, davše knězi Martinovi Heřmánkovi nynějšímu děkanu jich odpuštění, jiného sobě děkana pokoutně vyhledávati (chtějí).*”²⁹⁾ Nabádá proto Českou komoru, aby zástupcům Pardubic, kteří si do Prahy přijeli pro povolení zvolit si vlastního děkana, v žádném případě volbu nepovolila. Pardubičtí měli vyčkat, až jim arcibiskup pošle kněze podle vlastního uvážení. Dodal, že Martina Heřmánka z fary vyzdvihne, ale již neudal k jakému datu tak chce učinit.

Poslední dopis, týkající se Heřmánkova působení v Pardubicích zároveň naznačuje vývoj budoucích událostí; je to blíže nedatované psaní z roku 1610.³⁰⁾ Podle obsahu byl napsán na podzim (koncem září – první polovina října ?) téhož roku pardubickým purkmistrem a konšely a zaslán České komoře. O tom, že by byl Martin Heřmánek z fary vyštván chováním obyvatel, v něm nepadla ani zmínka, ba právě naopak pardubičtí tvrdili, že se kněz rozhodl z fary odejít dobrovolně a oni mu k tomuto činu nezavdali žádnou příčinu. Z dopisu lze také vyčíst datum Heřmánkova odchodu – den sv. Havla (16. 10.) 1610, který uvedl sám děkan, když prý dala obec poslat k němu na faru, aby se pro jistotu ujistila o pravdivosti informací, které se k ní donesly, že chce odejít. V listu je také poprvé zmiňován kněz Tomáš Kropáček z Třebíče coby Heřmánkův nástupce. Právě pro jeho dosazení si pardubičtí chtěli u České komory vyrosit povolení, protože nechtěli na faru nikoho brát bez dovolení. Podle jejich vyjádření byl Kropáček kněz „...*pořádný a příkladný, svěcení biskupského...*”³¹⁾

Podle Sakaře se děkan Martin Heřmánek po ukončení svého působení v Pardubicích usadil na faře v nedalekých Jezbořicích.³²⁾

Tomáš Kropáček – Thomas Cropacius (asi 16. 10. 1610 – † 26. 3. 1614), kterého si pardubičtí vybrali za nového děkana, byl konfirmován dolní konzistoří, jak sami uvedli v listu z pozdější doby.³³⁾ Své rozhodnutí oznámili (zdůvodnili) České komoře ve výše uvedeném listu z podzimu

28) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1609–1610, karton č. 5.

29) Tamtéž.

30) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

31) Tamtéž.

32) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 66.

33) Listna z 22. 4. 1615 uložena v NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1615, karton č. 752.

1610.³⁴⁾ Tím se ovšem postavili proti pražskému arcibiskupovi, kterému, bylo to v době po vydání Rudolfova Majestátu a tzv. Porovnání, nezbylo než rezignovat. Podrobnější reakce se mi ovšem nepodařilo nalézt. Snahu zakročit proti pardubickým a jejich děkanu Kropáčkovi patrně arcibiskup obnovil v roce 1612, kdy si také vymohl na císaři Matyášovi mandát, jímž mu císař postoupil správu všech kolatur na komorních panstvích, včetně dosazování kněžstva. Jedině tak si lze vysvětlit, že v dochované korespondenci pražského arcibiskupství se dochovaly dvě listiny pardubických práv z roku 1612. První je z 27. 6. 1612 a obsahuje citaci pro daný problém nejpodstatnějšího artikulu z několikrát citovaných městských obdarování Viléma z Pernštejna z roku 1512: „*Také od nás i od budoucích pánův a držitelův Pardubských nemá se jim žádná překážka dít, co se kněží dávání dotýče, k té faře a k tomu kostelíku a špitálu, jakož způsob na té faře mají kněží míti, kteříž tělo a krev Pána Krista pod způsobem dvojím z víry, že při tom mají zachovány býti, aby tu ti kněží té strany bývali v té faře a oni aby sobě je svobodně jednati mohli, bez překážky naší i budoucích pánů a držitelův Pardubských...*”.³⁵⁾ Dále jsou v ní citovány confirmace privilegií města od všech tří císařů – Maxmiliána II. (1570), Rudolfa II. (1580) a Matyáše II. (1612). Druhý dokument je potvrzením stejných obdarování Viléma z Pernštejna Matyášem II. a je o něco pozdější, ze dne 25. 10. 1612.³⁶⁾ Z výše uvedeného usuzuji, že spor o dosazení nového kněze na post děkana mohl mít tehdy nějaké nové dějství. Jak z dalších faktů ale víme, Kropáček v Pardubicích zůstal.

Jak doložil ve svých Dějinách Pardubic Josef Sakař,³⁷⁾ Tomáš Kropáček, rodák z Třebíče, dříve působil ve Vysokém Mýtě a byl ženat. V Psrdubicích se těšil shody s purkmistrem a konšely, měl podporu tehdejšího hejtmana pardubického panství Jana Gerštorfa z Gerštorfu a z Malvic i administrátorů dolní konzistoře, zatímco v arcibiskupské kanceláři jej nazývali „*merus et nequissimus calvinus*”³⁸⁾ – tzn. pravý a nejhanebnější kalvinista. Děkan Kropáček nabyl slušné jmění. Dokazuje to jeho závět, kterou učinil „*v postě r. 1614*”³⁹⁾ za přítomnosti vážených měšťanů Martina Pražáka, Jana Columbana, Kryštofa Budějovského a Víta Kula, radního písaře. Podle závěti

34) Vzhledem k okolnostem v tomto listu popsaným a s přihlédnutím k vývoji situace se lze domnívat, že byl napsán na konci léta či začátkem podzimu roku 1610.

35) NA Praha, SM, sign. P 70/109, karton č. 1651.

36) Tamtéž.

37) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 66–67.

38) Tamtéž, s. 66. Sakař ohledně této informace odkazuje na Časopis Musea Království Českého 1875, s. 54.

39) Tamtéž. Originál závěti je uložen ve Státním okresním archivu Pardubice, Archiv města Pardubice, karton č. 8.

Kropáček disponoval tímto majetkem: sedm set kop míšeňských (z nichž mimochodem padesát kop odkázal přímo obci na opravu cest), černá železem okovaná truhlice na nohách z olšového dřeva (daroval ji konšelskému sboru), dvanáct stříbrných lžic, čtyři zlaté prsteny – s ametystem, s bílou hlavičkou, se sedmi rubíny a s diamantem; tři stříbrné koflíky, stříbrný pás, zlatý sekryt z šesti dukátů, pozlacené hodinky, ručnice – píšťala (hodinky a ručnici odkázal hejtmanovi panství), krátká ručnička, čakan, zelené lůžko i s osmi kusy ložního prádla. Svým nástupcům na pardubickém děkanství zanechal cínové nádoby, dva cínové svícny, dva mosazné svícny, dva hmoždíře z téhož materiálu a dokonce i část peřin. Jeho pozůstalost se dále skládala z rozsáhlé knihovny, soukenných plášťů, čepice z peří. Náhrobní kámen si Tomáš Kropáček nechal vyhotovit u Jindřicha Mejtského za dvacet kop míšeňských. Podle náhrobního kamene zemřel ve středu po památce Zvěstování Panny Marie (26. 3.) roku 1614 a byl pochován v kostele sv. Jana Křtitele v Pardubicích.

Někdy za správcovství Tomáše Kropáčka, tedy mezi říjnem 1610 a březnem 1614 v kostele sv. Bartoloměje došlo ke kalvínskému obrazoboreckému převratu, při němž byla odstraněna část původní výbavy interiéru a bohoslužebné náčiní. Dosavadní literatura tento převrat datuje až do roku 1617,⁴⁰⁾ avšak existuje seznam závad ve vybavení kostela, který sepsal někdy v posledních měsících roku 1615, nejpozději začátkem ledna 1616, děkan Tomáš Bohatko.⁴¹⁾ Ten dokládá zmíněný obrazoborecký převrat, k němuž muselo dojít někdy předtím. Posledním protestantským knězem v Pardubicích, na něhož lze tedy tuto akci vztáhnout, je právě Tomáš Kropáček.

Tomáš Bohatko ve svém „*Poznamenání nedostatkův při kostele a děkanství v městě Pardubicích*,”⁴²⁾ jak je při svém příchodu do Pardubic shledal, napsal:

40) Vychází ze stížnosti děkana Tešnera z r. 1617 na nedostatky ve vybavení kostela sv. Bartoloměje, na kterou upozornil WINTWR, Zikmund: *Život církevní*, s. 267 a 847. Odtud údaj převzal jako doklad obrazoboreckého převratu v Pardubicích HREJSA, Ferdinand: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912, s. 513, pozn. 1 a po něm další: SAKAŘ, Josef: *Dějiny III*, s. 68; ŠEBEK, František a kol.: *Dějiny Pardubic I*, s. 156, a další autoři, jako Josef Janáček aj.

41) Na listu se nedochovala datace, sloužil tudíž nejspíše jako příloha listu jiného. Vycházím z toho, že v archivních materiálech se dochovala odpověď hejtmana pardubického panství na tuto stížnost, napsaná dne 8.1.1616 (uložena v NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651). Je v ní také uvedeno, že kněz ji poslal samotnému císaři v latinském jazyce, já jsem však vycházela z česky psaného listu, jehož údaje se shodují s opakujícími se údaji ve výše uvedené odpovědi, tudíž exemplářů daného listu bylo pravděpodobně více.

42) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

„Předně summou mluvě při kostele farním města Pardubic, krom vystavení náležitě chrámu toho a některých kalichů a vornátů, nic téměř víc pravě křesťanského starobylého, ano potřebného, se nenachází, hned od oltářův začnouce.

Oltáře 3 dobře a proporcionalitě vystaveny, žádný ozdoben není obrazy pobožnými a jako v jiných kostelích se spatřuje figurami náležitými, ale místo toho tabule slovy z latiny popsané: na velkém oltáři desatero přikázání, na malých postranních Otčenáš a Věřím v Boha (Zdravas Maria nikde není), jsou vzdělané.

Kříže ve všem kostele ani nad oltářmi žádného není, ale hlavy zubrové černé, ty místo kříže na vrchu oltářův okrasu dávají.

Korouhve dokonce žádný není. Postavníkův ani jedinkého.

Vornátův jest několik, ale při žádném Manipuláře není.

Kalichů vhodných jest do šesti, než žádných potřeb náležitých k nim se nespátřuje, totiž roušek neb šátkův Corporalia, Palla, Purificatoria.

Misál starý Praský jeden i ten porušený neb z něho Canon i s krucifixem vytržen a nevím jaký kacírský vepsán a spletichán jest.

Obcequiale neb Agenta žádná.

Antipendium hodného a náležitého téměř žádného se nenachází; neb ozdobujíc oltář velký, dvoje rozdílných barev spojití se musí.

Ampulky žádné. Nádobky pro Liquoris, half žádný. A ani kotlík ten chatrný, ani kropáč pro svěcenou vodu, ani slaniček neb nádobka pro sůl, jenž při křtu se užívá.

Monstranci ani žádné Ciborium se nespátřuje: než znamení a šlépěje jich patrné se ukazují a mezi tím jakákoliv chytrost: Neb jestli že Vela neb rauchy pro Monstranci i s šňůrou, na níž se zavěšuje, velmi správně přihotované několikaré se nacházejí, což vše v kapli velkého kostela se ukázati může, kde je se monstranci poděla? Jestli že Palliocluv neb pláštíček na Ciborium před rukami jest, ciborium kde pozůstává?

Portatile neb kámen, na němž se v čas potřebný mše s. slouží, obecný žádný není.

Passionale ani žádný kříž jiný na oltář ani ten prostý dřevěný, ježto má před sebou kněz mši s. vykonávající vždy nějaký míti, se nenachází.

Pacifikale žádný.

Bursa neb kapsa, když se přes pole jíti má pro Corporalibus, není žádná.

A to vše, co se kaple a kněze dotýče. Co se pak dále k řeholi a k žákovstvu vztahuje, není:

Žádného Antifonáře. Žádného Graduálu. Žádného Responsorum etc. Summou, krom co kantor svého vlastního má, nic toho potřebného není;

jedinký starý a ten potrhany a téměř poloviční žaltář jest; takže ani jednoho nešporu pravě a zouplna, jak by mělo býti, vykonávati nemůžem.

Procesí žádná se konati nemůže; ani hrob v Veliký Pátek dělati neb k tomu žádných potřeb není...“

Z Bohatkova „Poznamenání“ vyplývá, že v kostele v roce 1615 nebyla prakticky žádná výzdoba nasvědčující dodržování katolického ritu. Naopak Tomáše Kropáčka nazývala arcibiskupská kancelář „*merus et nequissimus calvinus*“⁴³⁾ – tzn. pravý a nejhanebnější kalvinista. Zdůraznit je třeba přitom, že purkmistr a konšelé, hejtman i veškerá pardubická obec žili s děkanem Kropáčkem po čtyři roky ve shodě a jak dokazují i dopisy z pozdější doby, byli s ním velmi spokojeni. Ve městě se tedy v tu dobu nenacházel prakticky nikdo, kdo by si na něj mohl stěžovat u vyšších instancí.

Po smrti děkana Kropáčka (26. 3. 1614) začala být atmosféra v Pardubicích, co se týče obsazení místa děkana velice bouřlivá. Konflikty mezi městskou obcí a pardubickými děkany se začaly přiosťřovat, na čemž se nemalou měrou podílela snaha pražského arcibiskupa Jana Lohelia o rekatolizaci na všech komorních panstvích, pardubického nevyjímaje. Na arcibiskupský stolec nastoupil v r. 1612 a týž rok obdržel od císaře Matyáše do správy všechny fary na komorních panstvích. I přes citelný a stále se zvětšující odpor pardubického purkmistra a konšelů arcibiskup do Pardubic dosazoval stále nové a nové katolické duchovní. Po nástupu katolíka Šebestiána Rejšvického z Freifeldu na post hejtmana panství koncem r. 1616 ustala i dosud přetrvávající podpora pardubických měšťanů ze strany panských úředníků, vesměs protestantů, kteří až dosud alespoň trochu mírnili dopad rekatolizačních snah na obyvatele. Dosavadní literatura o historii Pardubic⁴⁴⁾ zná z let 1614–1618 tři děkany – Jiří Bílka, Jana Tešnara (Tešnera) a Matouše Appiána. Ve skutečnosti se jich zde ale vystříдалo více.

Dosazení nového pardubického děkana po smrti Tomáše Kropáčka se neobešlo bez komplikací, což dokládá značné množství dochované korespondence. Na jedné straně stál pražský arcibiskup, který chtěl uplatnit své právo spravovat kolatury na císařských panstvích a podat do Pardubic katolického kněze podle svého uvážení. Pardubičtí na straně druhé s tím samozřejmě nesouhlasili a proti arcibiskupově nařízení se odvolávali.

Dne 20. 4. 1614 byl z pražského arcibiskupství České komoře odeslán první list ohledně nástupce Tomáše Kropáčka.⁴⁵⁾ Arcibiskup v něm připomí-

43) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 66.

44) Zejména: SAKAŘ, Josef: *Dějiny III./I.*, s. 66–68 a jinde; ŠEBEK, František a kol.: *Dějiny Pardubic I.*, s. 155–156.

45) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

nal své právo dosazovat kněží na komorní panství: „... *aby svrchu dotčené město dobrým a hodným správcem duchovním opatřeno bylo.*”⁴⁶⁾ Podle listu jím měl být **Jiří Bílek** a z arcibiskupova příkazu měl být do Pardubic poslán 27. 4. 1614. Dopisem ze dne 21. 4. 1614 Česká komora předala výše zmíněné informace pardubickému hejtmanovi.⁴⁷⁾ Ten navíc obsahoval žádost, aby byl pardubické obci dán příkaz faráře přijmout, chovat se k němu náležitě a řídit se jím v církevních záležitostech. Městská obec měla zařídit přestěhování knězova majetku do Pardubic: „*I jeho věci a nábytky podle obyčeje do města přistěhovati dali, a všecko, co mu při faře a kostele přináležící, bude, postoupiti proti inventáři hleděti, nařídili.*”⁴⁸⁾ Jméno nastupujícího děkana se pardubičtí dozvěděli z arcibiskupova oznámení ze dne 20. 4. 1614,⁴⁹⁾ stejně jako pardubický hejtman o dva dny později 22. 4. 1614.⁵⁰⁾ Reakce ze strany města na sebe nedala dlouho čekat. Nejprve se purkmistr a konšelé proti arcibiskupskému rozhodnutí odvolali k pardubickému hejtmanovi.⁵¹⁾ Argumentovali tím, že právo svobodné volby kněží jim bylo uděleno již pány z Pernštejna. Úřad hejtmana panství v době podání stížnosti ještě zastával protestant Jan Gerštorf z Gerštorfu a z Malšvic, který byl ale již upoután na lůžko. Dále neopomněli uvést, že obdarování Viléma z Pernštejna z roku 1512, a zejména výše zmíněný artikul, mají potvrzeno císaři Maxmiliánem II., Rudolfem II. i Matyášem II. a že se podle něj řídili nejen jejich předkové, ale i oni že si vybírali a sami dosazovali kněží z dolní konzistoře bez toho, aby jim byly činěny nějaké překážky. V listu zmínili i svůj úmysl požádat administrátora dolní konzistoře o podání kněze. Po hejtmanovi žádali přímluvu u prezidenta České komory. Den na to (27. 4. 1614) se představitelé města dokonce odvážili vyjádřit svůj nesouhlas v listu určeném přímo arcibiskupovi.⁵²⁾ Jeho podstata je stejná jako u předchozích, tj. odvolávání se na obdarování Viléma z Pernštejna a na jejich následné potvrzení již uvedenými císaři. V samotném závěru dopisu však pardubičtí oproti jiným poníženým žádostem sebevědomě podotýkají, že se přece nesluší, aby tato obdarování, byla-li potvrzena samotným císařem,

46) Tamtéž.

47) NA Praha, APA, sign. C78, Recepta 1614 I.–VI., karton č. 750.

48) Tamtéž.

49) NA Praha, APA, Emanata 1610, 1611–1614, karton č. 6.

50) NA Praha, APA, Emanata 1611–1615, karton č. 7.

51) Dopis ze dne 26. 4. 1614 uložený v NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

52) Dopis ze dne 27. 4. 1614 uložený v NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651. Totožný dopis ze stejného data uložen také v NA Praha, APA, sign. C78, Recepta 1614 I.–VI., karton č. 750.

arcibiskup porušoval. Protestní aktivity v obci neustávaly ani po tom, co byl Jiří Bílek dne 27. 4. 1614 na děkanát dosazen. Sakař ve svých „Dějínách“ uvádí, že někteří občané města zaplatili za svou neutuchající neochotu kněze přijmout vězením. „*Když někteří z horlivějších sousedů zaplatili odpor vazbou na zámku, obec ztišila se, prosíc o potřebný smír.*”⁵³⁾ Totéž uvádí i Zikmund Winter. „*Několik prudších sousedů na zámku zavřeno, a výsledek byl, že konšelé prosili arcibiskupa pro svůj vzdor za odpuštění.*”⁵⁴⁾ S tímto incidentem se zřejmě pojí i list České komoře od pražského arcibiskupa ze dne 8. 5. 1614.⁵⁵⁾ Jedná se o reakci na žádost a přímluvu Václava ze Vchynic a z Žernova na Zásmucích Kolíně a Chlumci za pardubickou obec.⁵⁶⁾ Pán ze Vchynic v něm mj. uvádí, že pardubický primas, který „*...nad jiné tomu uvedení nového faráře na odpor se stavěl...*”⁵⁷⁾ ho písemně požádal o přímluvu u arcibiskupa. Na tuto přímluvu se arcibiskup rozhodl reagovat přívětivě. V dopise uvedl, že by si sice mohl stěžovat císaři, ale na základě výše uvedené přímluvy, lítosti jakou nad svými činy pardubičtí vyjádřili a v neposlední řadě také ze shovívavosti, jež mu předepisuje jeho úřad, pardubickým odpouští a doufá, že se podobné přečiny nebudou více opakovat. I přesto, že pardubičtí slibovali přijetí faráře, nebylo období Bílkova působení klidné, což dokládá i několik latinsky psaných stížných listů, které děkan poslal pražskému arcibiskupovi.⁵⁸⁾ Pohled ze strany purkmistra a konšelů města Pardubic nabízí psaní ze dne 22. 4. 1615 adresované témuž.⁵⁹⁾ Lze z něho vyčíst leccos o chování děkana v průběhu jeho působení v Pardubicích. Patrná je především naděje vložená do jeho osoby a následné zklamání: „*..., byvše té naděje, že by týž kněz Jiřík Bílek kněz evangelický, s námi se ve víře srovnávající býti měl, což se při něm nenašlo, nebo on ihned zprvopočátku bytu svého u nás, jest se v tom zjevně pronesl, že kněz katolický jest, takže jest nám v službách církevních k žád-*

53) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 67–68.

54) WINTER, Zikmund: *Život církevní*, s. 255.

55) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

56) WINTER, Zikmund: *Život církevní*, s. 255 považuje Václava ze Vchynic mylně za pardubického hejtmana, na což upozorňuje i SAKAŘ, Josef v *Dějínách III.*, s. 68 pzn. č. 1. Sakař soudil, že si Winter Václava ze Vchynic spletl s hejtmanem Věnkem Bukovským z Hustířan. Ve skutečnosti byl Vchynský vrchním hejtmanem komorních panství v Čechách (za upozornění děkuji F. Šebkovi).

57) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

58) Listy z 13. 7. 1614, 18. 9. 1614, 1. 11. 1614, 30. 11. 1614 uloženy v NA Praha, APA, sign. C78, Recepta 1614 VII.–XII., karton č. 751, list z 21. 3. 1615 uloženy v NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1615, karton č. 752.

59) NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1615, karton č. 752.

né platnosti nebyl...”.⁶⁰⁾ Obyvatelé protestantského smýšlení tak museli využívat služeb duchovních správců v okolních obcích „na velikou potupu obce naší”.⁶¹⁾ Pardubičtí vnímali Bílkovo dosazení jako křivdu, neboť ho arcibiskup konfirmoval proti obdarování Viléma z Pernštejna a purkmistr a konšelé ho přijali jen proto, že se již s arcibiskupem nechtěli dále přít. Důležitou roli zde také patrně sehrál fakt uvěznění několika z nich na zámku a z toho vyplývající obavy obce z dalších represí. V polovině dubna roku 1615 putoval k arcibiskupskému stolci od Jiřího Bílka list vyjadřující děkanovo uspokojení nad tím, že se ho arcibiskup rozhodl od 24. 4. 1615 přemístit na faru do Lysé nad Labem.⁶²⁾

Do Pardubic přišel nový děkan, **Jan Kobylka** (duben 1615 – ? 1615). Doposud vydaná literatura⁶³⁾ osobu Jana Kobylky na postu pardubického děkana vůbec nezmiňuje. Za Bílkova nástupce je označován Jan Tešner, který se skutečně o rok později pardubickým děkanem stal. Kobylku uvádí pouze Josef Sakař ve svých „Dějínách” v poznámkovém aparátu coby faráře v obci Opatovice v roce 1615⁶⁴⁾ a v obci Ždánice v roce 1622.⁶⁵⁾ O jeho podání do Pardubic přitom existují zmínky v pramenném materiálu. Po oznámení odchodu Jiřího Bílka putoval od purkmistra a konšelů z Pardubic k pražskému arcibiskupovi dopis, v němž ho městská obec seznámila s nastalou situací.⁶⁶⁾ Protože Jiří Bílek oznámil svůj odchod příliš pozdě a do sv. Jiří (24. 4. 1615) zbývalo příliš málo času na vyhledání kněze nového, rozhodli se pardubičtí zvolit si nového podobojí přijímajícího církevního správce sami v souladu s obdarováním Viléma z Pernštejna. Dokonce si již vybrali i kandidáta a to Štěpána Lovčanusu toho času faráře v Sezemicích, městečku na pardubickém panství. Požádali proto arcibiskupa, aby jim Lovčanusu od 24. 4. 1615 konfirmoval na děkanát. Kromě argumentace pernštejnským obdarováním se pardubičtí nově hájili tím, že dosud žádný arcibiskup nebyl proti tomu, aby si na děkanát dosadili některého ze stávajících kněží na jejich panství. Reakce na tuto „troufalost” byla vskutku rychlá. Pardubický hejtman byl s rozhodnutím arcibiskupa

60) Tamtéž.

61) Tamtéž.

62) List z 10. 4. 1615 uložen tamtéž.

63) Jsou tím myšleny již několikrát uvedené práce SAKAŘ, Josef: *Dějiny Pardubic n. l.* a ŠEBEK, František a kol.: *Dějiny Pardubic I.*

64) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III*, poznámka č. 5 na s. 68.

65) Tamtéž, poznámka č. 5 na s. 69.

66) Již jednou citovaný list ze dne 22. 4. 1615 uložený v NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1615, karton č. 752.

obeznámen psaním z 30. 4. 1615.⁶⁷⁾ Arcibiskup se rozhodl z „*příčin slušných*“⁶⁸⁾ vyzvednout z pardubické fary kněze Jiřího Bílka a opatřit ho jiným místem, „... *aby svého zdraví nabýti a ušetřiti mohl.*“⁶⁹⁾ Na jeho místo pak bude podán kněz Jan Kobylka, pro kterého žádá to nejlepší přijetí.⁷⁰⁾ O stejné věci arcibiskup následně informoval i Kobylkova předchůdce Jiříka Bílka a to dopisem ze dne 1. 5. 1615.⁷¹⁾ Zůstává však otázkou, jak dlouho a zda vůbec Jan Kobylka v úřadě působil. Kromě tohoto dopisu totiž nejsou známy o jeho činnosti na děkanátu žádné další podrobnosti. Ze dne 22. 6. 1615 navíc pochází krátký dopis od pražského arcibiskupa, který je určen právě Janu Kobylkovi a v němž je již ale titulován jako farář v Lysé.⁷²⁾ K tomu se ještě přidává existence dopisu ze dne 6. 10. 1615,⁷³⁾ v němž je Jiřík Bílek podepsán jako pardubický děkan, ačkoli byl, jak jsem uvedla výše, z tohoto děkanátu arcibiskupem prokazatelně vyzdvižen již v dubnu téhož roku. Nesrovnalostí se ale v tomto krátkém časovém období vyskytuje ještě více, neboť s uvedenými skutečnostmi se překrývá i nástup dalšího děkana, kterým byl **Tomáš Bohatko** (září ? 1615 – 27. 5. 1616). První zmínku o něm jako o pardubickém děkanovi totiž můžeme nalézt v arcibiskupově listu ze dne 3. 9. 1615.⁷⁴⁾ Přesně zrekonstruovat a popsat období mezi dubnem a říjnem roku 1615 se mi nepodařilo. Pardubičtí však pravděpodobně se svou žádostí o dosazení zmiňovaného Štěpána Lovčanusu u arcibiskupa neuspěli.

Tomáš Bohatko byl dalším z pardubických katolických děkanů dosazených na pardubické panství z vůle pražského arcibiskupa. Na děkanátu sice nepobyl příliš dlouhou dobu, z období jeho působení v Pardubicích se však dochovalo poměrně velké množství písemností. Bohatkovu přítomnost na děkanátu lze doložit, jak výše konstatováno, od 3. 9. 1615, kdy mu byl z arcibiskupské kanceláře odeslán list již jako pardubickému děkanovi.⁷⁵⁾ Další listy do arcibiskupské kanceláře, tentokrát již vycházející z pera jeho samotného; jsou z měsíce října stejného roku.⁷⁶⁾ Vzhledem

67) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1611–1615, karton č. 7.

68) Tamtéž.

69) Tamtéž.

70) Tamtéž.

71) Tamtéž.

72) Tamtéž.

73) NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1615, karton č. 752.

74) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1611–1615, karton č. 7.

75) Tamtéž.

76) Dopis ze dne 20. 10. 1615 uložený v NA Praha, SM, sign. P70/112, karton č. 1651, a dopis ze dne 24. 10. 1615 uložený v NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1615,

k jeho katolickému přesvědčení na sebe nenechal první střet se stále ještě vzpurnou pardubickou obcí dlouho čekat. Dozvídáme se o něm z dopisu správce pardubického panství Valentina Žaluda České komoře ze dne 29. 10. 1615.⁷⁷⁾ Jedná se o reakci na stížnost pražského arcibiskupa, kterou Žalud, jak sám uvádí, obdržel předchozího dne. Předmětem arcibiskupovy stížnosti byl pokus pardubických o vypovězení děkana Tomáše Bohatka z pardubického děkanství a správce panství byl pověřen vyšetřením této záležitosti. Neváhal a ihned dal obeslat purkmistra a konšely na zámek, kde jim Loheliovu stížnost přečetl a požádal je, aby se k ní vyjádřili a potažmo se jich dotázal, proč se děkana snažili z fary vypovědět. Nakonec dal na zámek svolat všechny sousedy a snažil se zjistit, zda se pokus o vyhnání kněze uskutečnil s jejich vědomím. Pardubická obec se tradičně hájila obdarováním Viléma z Pernštejna. Valentin Žalud nakonec pravděpodobně s obcí dospěl ke smírnému řešení neboť děkan Bohatko dále setrval ve městě. Že to byl muž na svém místě, katolické věci oddaný a v církevních záležitostech důsledný, dokazuje již výše citovaná podrobná zpráva („Poznamenání“) o stavu kostela a děkanství v Pardubicích, která byla pravděpodobně pořízena v posledním čtvrtletí roku 1615.⁷⁸⁾

V další části „Poznamenání“ se Bohatko zabýval výší příjmů a vyživení děkana. Bohatko si tu postěžoval: „*Co se pak nedostatkův farních dotejče, ty velice a velmi patrně se nacházejí, nebo Tota Substantia Decani jest sto a dvaceti kopiček, 6 korců žita a 4 ječmene 2 prostice soli a dříví. Na to přece po celý rok i s čeládkou ležeti a živ býti musí, z toho je i sebe odívati, jim platiti, sám též mzdu za službu bráti: ...*“⁷⁹⁾ Natož pak aby dokupoval předměty pro církevní potřebu, které v kostele schází: „*...a dokonce všecko za ten krvavě zasloužený penízek zjednati. Prohlídnouce pak na větší a pilnější potřeby odtud statky spraviti, neb knihy koupiti a jiné tím podobné potřebnosti opatřiti, věc nemožná ani podobná se býti ukazuje, aby tak chatrné opatření vystačiti mohlo. Pročež se i stavá, že pobude rok neb dvě léta kněz na tomto děkanství zůstati déle nemůže, leda by nevím skrz koho proti zřízení církevnímu obohacen býti chtěl.*“⁸⁰⁾ V samotném závěru žádal o pomoc a prosil, „*aby od V. M. nedostatkům takovým pomoc učiněna byla, tak abych já o to pečujíc,*

karton č. 752. Další dva dopisy pocházejí z měsíce listopadu. Jeden ze dne 3. 11. 1615 uložený v NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1615, karton č. 752, a druhý pak ze dne 4. 11. 1615 uložený v NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

77) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

78) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651. Viz též pozn. 40.

79) Tamtéž.

80) Tamtéž.

*pracujíc a jako mdlé kuřátko hrabajíc, nějaký užiteček práci mé nadělí... ”.*⁸¹⁾ Z toho vyplývá, že děkan byl na svém důchodu a vyživení zcela závislý na obci. Chtěla-li se nepohodlného církevního správce zbavit, nebylo nic snazšího, nežli mu nedávat obvyklé příspěvky, dary a výpomoci a donutit ho tak dovolávat se spravedlnosti u arcibiskupa, popřípadě rovnou obec opustit. Kromě rozhodnutí nerespektovat kněze z náboženských důvodů a snažit se ho vypovědět, neustále se hájit obdarováními Viléma z Pernštejna, se díky těmto ekonomickým tlakům skýtala další možnost, jak se nepohodlného děkana zbavit.

Na Bohatkovu suplikaci zareagoval správce pardubického panství Valentin Žalud dopisem České komoře dne 8. 1. 1616.⁸²⁾ Uvedl v něm, že pardubické obci nebyly knězem žádné nedostatky oznámeny. Navíc mu (správci panství) pardubičtí purkmistr a konšelé vzkázali, že v kostele se některé z knězem postrádaných věcí nachází. Přesně se jednalo o stříbrné kalichy, číšky i ampulka (též stříbrná), v nichž se uchovávají svátosti, všech čtrnáct „vornátův” a také kápě a komže a jiné chrámové ozdoby. Dále upozornil na to, že předměty sloužící při náboženských obřadech se vždy kupovaly z důchodu téhož kostela a není tedy důvod, proč by na ně měly být uvolněny prostředky z důchodů císařských. Žádá proto Českou komoru, aby pardubickým nařídila, že kdyby se knězi něčeho nedostávalo, mají to pořídit právě z důchodu kostelního. Žalud se v listu vyjádřil i k výši výživného. Upozornil na to, že co je ve službách pardubického panství, dostával děkan vždy 120 kop míšeňských, 6 korců žita, 4 korce ječmene a k tomu dvě bečky soli ročně. Dále podotkl, že dříve činil plat dokonce 80 kop míšeňských a na zmíněných 120 kop se dotyčný mohl vyšplhat až na přímluvu pánů hejtmanů. Navíc od starodávna přísluhoval pardubický děkan každou třetí neděli v pardubském záduší, za což dostával zvláštní odměnu – sýry, máslo atp. a po tom, co byly Bohatkovu přiděleny ke správě ještě fary rosická a mikulovská, dostává i odtud zvláštní plat navíc. Děkana se tedy nezastal a Tomáš Bohatko se zvýšení výživného patrně nedočkal, což mohlo vést k jeho odchodu z děkanství na jaře téhož roku. Než k tomu došlo, vystříдалo se na obou stranách ještě několik dopisů.⁸³⁾ Dne 27. 5. 1616 dorazilo od pražského arcibiskupa do České komory oznámení, že Tomáše Bohatku z pardubického děkanátu vyzvedává, a to „z jistých příčin”.⁸⁴⁾ Překvapující

81) Tamtéž.

82) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

83) Dopisy z 14. 2. 1616 a ze 4. 3. 1616 uloženy v NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1616–1618, karton č. 8; dopis z 13. 3. 1616 uložen v NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1616, karton č. 753.

84) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1616, karton č. 8.

však bezesporu je, koho místo něj na pardubický děkanát podává. Není to nikdo jiný než Jan Kobylka, kněz, jež na děkanátu možná krátký čas působil již v roce 1615. Stejně jako předchozího roku se v Pardubicích pravděpodobně zdržel pouze krátký čas, k jeho činnosti se totiž opět neváže žádná korespondence. Víme pouze to, že mu byly k posluhování přidány ještě dvě fary „*Poněvadž pak při dotčeném děkanství špatné vychování jest, přidali jsme jemu jiné dvě fary k posluhování...*”.⁸⁵⁾

Také tentokrát Kobylka pobyl v Pardubicích jen krátce. Ještě v průběhu roku 1616 sem totiž zřejmě přišel **Jan Tešner** (? 1616 – 29. 4. 1617). Dosud vydaná literatura klade působení Jana Tešnera do let 1615–1617 ihned za Jiřího Bílka. Tešner však mohl na děkanát nastoupit až někdy v roce 1616. Ani to nelze určit přesně, neboť ho zmiňují celkem tři dopisy, z nichž dva datum vůbec neobsahují. Jejich součástí nejsou ani žádné skutečnosti, které by mohly navést na určitější období. První a jediný přesně datovaný dopis, který Tešnera coby pardubického děkana zmiňuje, pochází ze dne 8. 1. 1617.⁸⁶⁾ Jeho autorem byl pardubický hejtman Šebestián Rejšvický z Freifeldu, po dlouhé době, kdy tento úřad zastávali protestanti, kteří drželi s obcí, první skutečně katolický hejtman. Z dopisu adresovanému arcibiskupovi je jasně patrné, jak se začala okolo pardubických stahovat smyčka rekatolizace. V listu se Rejšvický reagoval na stížnost ve věci nedostatečné ochrany a podpory děkana Jana Tešnera, kterou na něj vznesl. Hejtman se v dopisu bránil a uvedl, že je zcela katolického smýšlení: „*Abych neměl toho svatého náboženství Catholického obhajovati, smrt sobě bych radši vinšovati chtěl.*”⁸⁷⁾ Dále upozorňuje na skutečnost příliš tvrdého postupu stávajícího děkana proti protestantským věřícím. Tešner by se měl podle jeho názoru chovat pěkně a rozšafně, jak se sluší na církevního správce a pak, „*že by ti nadále sprostí lidé mohli napraveni bejti*”.⁸⁸⁾ Ale vzhledem k tomu, že byl chování příliš prudkého, lid se raději obrátil ke službě boží do kláštera minoritů, nedávno právě obnoveného. Vyjádřil dokonce obavy, aby svým chováním proti sobě v obci nevyvolal nějaké „*vzbouření*”.⁸⁹⁾ Dopis zakončil úvahou, že kdyby v rekatolizaci postupoval pomalu a smířlivě, lid by se určitě napravil a obrátil ke katolické víře. Požádal proto arcibiskupa, aby ho na tento fakt upozornil a zároveň ho varoval, aby byl ve svém jednání opatrný. O tom, jak vypadala Tešnerova služba

85) Tamtéž.

86) NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1617, karton č. 754.

87) Tamtéž.

88) Tamtéž.

89) Tamtéž.

v Pardubicích, si můžeme utvořit představu z dopisu pardubického purkmistra a konšelů České komoře.⁹⁰⁾ Ti si v něm stěžují i na dosavadní postup arcibiskupa v řešení náboženské otázky: „*Pod tím pak jeho milost Knížecí Pan Arcibiskup již čtvrtého děkana (z nichž to tři téměř v jednom roce na velikou škodu a záhubu chudé obce naší vše krom času přijíti jsme bezděk museli)...*”⁹¹⁾ Jako nejhoršího ze všech zhodnotili současného děkana Jana Tešnera: „*Z kterýchžto pánův děkanův tak nakrátce tu zůstávajících, tento nynější kněz Jan Tešnerus nejvíce s všelijakou všetečností zacházeti a chudou obec naší jiným a jiným způsobem trybulírovati se snažíce, nebo na platu tom a případnostech na nichž předešli páni děkanové od obce naší odeslané pokálel, pořezal a nám je tak s mnohým posměchem odeslal.*”⁹²⁾ Podle obce děkan špatně nakládal i s majetkem obce, tyranizoval a hanobil lid: „*...kacířovati nás do nejhlubšího pekla a na věčné zatracení odsuzovati, zvonův i zvonice naší vlastní (na což nám nic nepřidal) se ujímati a lidem poctivým při průvodu těl mrtvých zvoniti dáti zbraňovati...*”

„*Ano i některých těl mrtvých na krchově za městem při kostele sv. Jana, k té potřebě od předkův našich vystaveném, (...) pohřbů zbraňovati, z kostela žalář sobě činiti, lidi v něm, když mu v jeho všetečné vůli povolní býti nechťejí, zavíratí, z kostela stolice, i jiné věci k nimž žádného práva a spravedlnosti nikdy jest neměl a nemá vyhazovati a škodu z oumysla činiti (vše obci naší na zdorů) se neostejechá.*”⁹³⁾

Pardubických se také dotklo hanobení hrobů fundátorů města z rodu Pernštejnů v chrámu sv. Bartoloměje a snahy o změnu výzdoby kostela. „*A což více jest, a to i v pohanství za ohavnost, totiž Sepulchrorum violatio,⁹⁴⁾ jest tyto: i poctivým a vzácným vzácných a slavných lidí pohřbům neodpouští, nebo když tělo mrtvé slavné paměti jeho milosti Pana Pana Viléma z Pernštejna (správně Vojtěcha – poznámka A.S.), pana fundátora téhož záduší, v kůru před velkým voltárem pohřbeno jest, že kámen něco nad zem dílem mistrovským ... a na jiné kameny postavený jest, to že mu překáží, aby vyňato a s zemí zároveň hrobový vrchní kámen srovnán byl, to míti chce. Kdež pak jiná těla mrtvá z téhož slavného rodu pochována, a kamenové hroboví pouzdry dřevěnými překryty jsou, totěž moci odlámá a voloupal.*”⁹⁵⁾

90) NA Praha, SM, sign. P 70/112, karton č. 1651.

91) Tamtéž. Údaj koresponduje s tím, co jsem doposud zjistila a uvedla na předchozích stránkách. Jedná se o Jiřího Bílka, Jana Kobylku a Tomáše Bohatku.

92) Tamtéž.

93) Tamtéž.

94) tzn. zneuctění hrobů

95) Zajímavý je detail, že se v podlaze kostela nacházely náhrobní kameny, které byly překryty dřevěnými a patrně nějak zdobenými pouzdry.

(Erby) ... *pak jejich když na oltářích aneb jinde v kostele namalování aneb řezbářským dílem pro památku udělaný jsou, že o ty telecí hlavy tu nestojí, aby se vyndali, aneb že je poláme potupně mluvíti smí, ještě i archu na níž desatero Boží přikázání literami zlatými napsáno jest, aby strhána a na to místo figura, jakou on míti chtíti bude, namalována byla, bezděk to míti chtěl.*"⁹⁶⁾ Stížnost pokračovala sdělením, že kněz odmítá posluhovat pod obojí způsob a že se na domácí farnosti zdržuje pouze sporadicky, neboť posluhuje ještě na čtyřech dalších farách a pardubická tak strádá.

Pohled z druhé strany nabízí v pořadí třetí dopis z období působení Jana Tešnera v Pardubicích. I na něm však chybí jakákoli datace, pravděpodobně byl napsán v roce 1617.⁹⁷⁾ Pardubický purkmistr a konšelé se v něm snažili obhájit před pardubickým hejtmanem v reakci na stížný list, který byl Janem Tešnerem zaslán pražskému arcibiskupovi. Podivili se nad tím, že si na ně děkan stěžoval tak brzy po svém příchodu, aniž by mu k tomu zavdali nějakou příčinu a požádali hejtmana o zastání u arcibiskupa.

Z výše uvedených příčin se nelze divit, že se Tešner ve městě dlouho neudržel. Již 29. 4. 1617 byl totiž arcibiskupem zaslán pardubickému hejtmanovi oznamovací list o tom, že na pardubický děkanát podává kněze Jana Svojškovského (?).⁹⁸⁾ Požádal hejtmana, aby nakázal pardubickým poslat pro něj následující den kočár, odstěhovat ho k sobě do Pardubic a přijmout za děkana. O dalších osudech tohoto kněze na děkanátu se nedochovaly žádné další informace a nelze určit období, kdy Pardubice opustil. Vůbec ho nezmiňuje ani dostupná literatura. Není tedy jasné, zda se k jeho působení vztahuje dopis od Šebestiána Rejšvického z Freifeldu, ze dne 27. 5. 1617,⁹⁹⁾ v němž si mj. stěžoval na chování obce během oslav svátku Božího Těla. Děkan tehdy nebyl přítomen ve městě, a tak se hejtman dožádal některých farářů z okolních far na panství a také kněze Václava, pátera řádu sv. Františka z pardubického kláštera, aby společnými silami uspořádali procesí a tento den posvětili. Výzva k účasti na procesí ale nebyla akceptována primasem ani radními: „..., *ale málo jsem při nich spůsobil, tak že mimo tři osoby rady a dva obecní starší krom obecního lidu žádnéj jak primas i purkmistr a jiní radní se neukázali, než někteří z voken jako sysel z díry, račte vodpustiti, ani klobouk z hlavy nesmeknouc, vykukali. Nad čímž lid přespólní, kterýchž se k té slavnosti najíti dalo, horlivě na*

96) Tamtéž.

97) NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1617, karton č. 754.

98) NA Praha, APA, sign. C1, Emanata 1616–1618, karton č. 8.

99) NA Praha, SM, sign. R 192/1, karton č. 2015. U ŠEBEK, F. a kol.: *Dějiny Pardubic I.*, s. 156 citován týž dopis s datem 27. 7. 1617 (patrně omylem).

to naříkali že souce oni osoby přední sobě tak lehce toho Božího svátku váží a příklad zlý lidu sprostému na sobě dávají. Též také v páteční den ne pokoutně ale zjevně maso žerou, jedni druhým posílají a to všecko natruc nám lidem katolickej... ”.¹⁰⁰⁾ Rejšvický se tak zcela logicky obával, aby se o neúspěchu procesí nedozvěděl arcibiskup a nemyslel si, že neposlušnost poddaných přehlídí. Uvedl že by z toho nerad měl těžkosti a požádal Českou komoru o pomoc a radu.

Nejpozději v říjnu 1617 se usadil v Pardubicích nový děkan, **Matouš Appián** (podzim ? 1617 – jaro 1618). Matouš Appián byl posledním katolickým děkanem v Pardubicích před začátkem stavovského povstání v květnu roku 1618. Z předchozího textu je patrné, že je problematické přesně datovat jeho nástup na pardubický děkanát. Sakař ve svých „Dějínách” uvádí: „V počátku podzimu 1617 seděl na pardubské fary děkan Matouš Appian z Millesu, pražskému arcibiskupovi zcela oddaný.”¹⁰¹⁾ To by odpovídalo i faktu, že první datovaný dopis s jeho podpisem a titulem pardubického děkana se dochoval s datem 12. 10. 1617.¹⁰²⁾ Také Appián se na svém novém působišti potýkal hned od počátku s problémy. V blíže nedatovaném dopise si postěžoval pražskému arcibiskupovi¹⁰³⁾ na nedostatek financí k vydržování pomocníka při obsluze far v Rosicích, Jezbořicích a Mikulovicích a na nevoli pardubických dat mu ke správě školu. Krátce po vypuknutí stavovského povstání byl z fary vypovězen: „Poněvadž J.M. stavové ráčili všecku sektu jezovitskou z tohoto království vypověděti a Vy ste mistrem jezovitským, tedy nechceme Vás tu déle trpěti”¹⁰⁴⁾ žádal tedy alespoň, aby mu pardubičtí dali plat a odkoupili od něj obilí, se kterým byl jeho přesun nemožný. Za nějaký čas musel odejít i hejtman Šebestián Rejšvický z Freifeldu, neboť v následujícím období se karta poněkud obrátila a rekatolizaci byla alespoň na krátký čas učiněna přítrž.

100) NA Praha, SM, sign. R 192/1, karton č. 2015.

101) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 68.

102) NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1617, karton 754. Další dopisy následovaly 19. 10. 1617 (uložen tamtéž) a 8. 3. 1618, 13. 4. 1618 (uložen v NA Praha, APA, sign. C79, Recepta 1618, karton č. 756). Další je nedatovaný (uložen v NA Praha, APA, sign. C 151/1d, karton č. 2280).

103) NA Praha, APA, sign. C78, Recepta 1614 VII.–XII., karton č. 751. Dopis je skutečně uložen v tomto kartonu spolu s korespondencí z roku 1614, patrně chybně, což připouští i SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, poznámka č. 4. na s. 68.

104) SAKAŘ, Josef: *Dějiny III.*, s. 68.

APPOINTMENTS OF DEACONS FOR THE ST. BARTHOLOMEW CHURCH IN PARDUBICE IN 1607–1618

Based on archived materials in Prague Archdiocese archive, Old Manipulation (deposited in the Prague National Archive) and other archive documents, the author mapped the appointments of deacons to the St. Bartholomew Church in Pardubice in 1607–1618. From the beginning of the 17th century the pressure to recatholicize royal estates in Bohemia, where the Pardubice estate also belonged, increased. Rudolph II. ceded patronage rights over estate parishes to the Prague archbishop, and appealed to him to increase his efforts in 1602. Also the Emperor Matthew again ceded the administration of the estate parishes to the Prague archbishop in reaction to the Rudolph II Majesty in the year 1612. Pardubice burghers defended themselves against the archbishop's efforts to name the deacons for the parishes according to his own choice by enacting the William from Pernstejn Privilege from the year 1512, in which the William from Pernstejn gave them the right to choose the deacons themselves. The City Privileges, including the document from 1512, were furthermore confirmed by all monarchs. Estate marshals, who were Protestants, stood on the burghers side until 1612. The first catholic estate marshal installed a catholic deacon, supported by the archbishop, after 1617. The Pardubice burghers managed to carry through the last deacon chosen by them in the year 1610. It was the issuance of the Rudolph II. Majesty (1609), when also the Lower Consistory that also conformed the priests, came under influence of the Protestant order (congregation of directors). Sometimes between October 1610 and March 1614 the Calvinist iconoclastic overthrow took place in the St. Bartholomew Church in Pardubice (in older literature dated in 1617). Later (from 1614) the archbishop always uncompromisingly instituted a catholic priest to the Pardubice Deaconship. The burghers attempted to boycott these deacons, including refusing rents etc. This way six priests changed in the deaconship during short time between 1614–1617.